

TEMATİK
ARKEOLOJİ
SERİSİ 4

ARKEOLOJİDE ÇÖKÜŞ VE DÖNÜŞÜM SÜREÇLERİ

Yayına Hazırlayan
Eşref ABAY ve Fulya DEDEOĞLU

epe

Tematic Arkeoloji Serisi 4

Arkeolojide Çöküş ve Dönüşüm Süreçleri

Yayına Hazırlayanlar
Eşref ABAY ve Fulya DEDEOĞLU

© 2020 Ege Yayıncıları

ISBN 978-605-7673-47-3

Yayınçı Sertifika No: 14641

Baskı

Dijital Düşler Basım San. ve Tic. A.Ş.
Seyrantepe M. Nato C. Çınarlı S. No.: 17
Kağıthane - İstanbul
Tel: +90 (212) 279 64 44
Kültür Bakanlığı Setrifika No: 47088

Yapım ve Dağıtım
Zero Prod. Ltd.

Abdullah Sokak, No. 17 Taksim 3443 İstanbul - Türkiye
Tel: +90 (212) 244 75 21 Faks: +90 (212) 244 32 09
E.posta: info@zerobooksonline.com
www.zerobooksonline.com

İçindekiler

Önsöz	VII
Giriş	1
Eşref ABAY	
Arkeolojide Çöküş ve Kültürel Dönüşüm Üzerine Teorik Tartışmalar	7
Adnan BAYSAL	
Aradığınız Kültüre Şu anda Ulaşamıyor... Lütfen Daha Sonra Tekrar Deneyiniz	15
Fulya DEDEOĞLU	
MÖ 7. Binyıl Sonunda Batı Anadolu Yerleşimlerindeki Değişim ve Dönüşüm: Yerleşim İçi Örgütlenme ve İslak Modeli Açısından Bir Değerlendirme	33
Zafer DERİN	
Yeşilova Höyüğü Bulguları Işığında Ege Bölgesi'nde Neolitik Dönemin Sonu ve Nedenleri	49
Belgin AKSOY	
Ekonominin Belirlemeye Bakış ile Anadolu'da Değişim ve Dönüşüm: Kalkolitik Çağ	63
Ali OZAN	
Yukarı Dicle Vadisi'nde Geç Kalkolitiğe Geçiş Sürecindeki Kültürel Değişim: Materyal Kültür Ne Anlatıyor?	73
Tuba ÖKSE	
Yukarı Dicle Havzasında Erken Tunç Çağı III Boşluğu ve Sonrasındaki Devamlılık	85
Elif BAŞTÜRK	
Yukarı Dicle ve Botan Vadisi'nin Orta Tunç Çağından Geç Tunç Çağına Geçiş ve Dönüşüm Süreci.....	113
Emrullah KALKAN	
Uruk Kültürü'nün Sonu: Kültürel Bir Dönüşüm mü Tarihsel Bir Çöküş mü?	123
Aysegül ERDEN - Ali GÜNEY - İnan AYDOĞAN	
Bir İmparatorluğun Çöküşü: MÖ 2. Binyıl Sonunda Orta Anadolu'ya Bir Bakış	133
Erim KONAKÇI	
Geç Tunç Çağı Sonunda İç Batı Anadolu: Çöküş mü – Devamlılık mı?	147
Aylın Ü. ERDEM	
Doğu Anadolu Yayasının Kırsal Elitleri	159
Erkan FİDAN	
Batı Anadolu'da Tarih Öncesi Dönemlerde Saray ve Tapınak Algısı	167

Yeşilova Höyüğü Bulguları Işığında Ege Bölgesi’nde Neolitik Dönemin Sonu ve Nedenleri

Zafer DERİN

Abstract

The Yeşilova Höyük is a prehistoric settlement, it was built upon 20 times that spreads over a 100 thousand square meter area and is now below the plain level today. The prehistoric settlement in Yeşilova spread to Yassıtepe and İpeklikuyu starting from the end of the Neolithic Age and continued to develop.

Yeşilova Höyük Neolithic settlement was completely abandoned after a huge fire around 5800/5700 B.C. This development process, that includes the end of the level IV.1. There was possibly a new a dramatic shift in the climate, which brought drought to West Anatolia. While a climatic or natural event may be held responsible for the region-wide abandonment of sites, we lack concrete data as to why Yeşilova was not inhabited after the heavy fire destroyed the settlement.

Key words: Yeşilova, Neolithic, Aegean, Collapse

Neolitik Çağ, insanoğlu için, yaşam biçimini, maddi kültür öğeleri, dinsel ve sosyal alanda çok sayıda değişimin yaşandığı önemli bir süreçtir. Bu dönemde Anadolu'nun kültürel yapısı gelişim bölgelerine göre değişime uğramış ve bölgeler benzer kültürel yapı içinde kendi sürecini hazırlamıştır.

Günümüzdeki coğrafi ayrımlar dikkate alındığında Ege Bölgesi'nin Neolitik Dönemin başından itibaren yerleştiği bilinmektedir. Bölgenin Paleolitik Dönemi çok iyi bilinmemesine karşın, son yıllarda yapılan yüzey araştırmaları ve kazılarla Batı Anadolu Neolitik Dönemi ile ilgili yeni bilgiler kazanılmıştır. Ulucak ile başlayan; Ege Gübre, Yeşilova, Yassıtepe, Dedeçik-Heybelitepe ve Çukuriçi gibi höyük kazılarıyla devam eden arkeolojik çalışmalar sayesinde, geçiş bölgesi olarak görülen Ege Bölgesi'nin kendi kültürel sürecini yaratan zengin bir Neolitik geçmişe sahip olduğu anlaşılmıştır.

2005 yılında başlayan Yeşilova Höyük kazıları özellikle kentin içinde yer alan bir yerleşim olması nedeniyle kent kültür tarihinin ortaya çıkartılmasında etkili olmuştur (Fig.1,2). Yeşilova Höyük'de 10 kata sahip çanak çömlekli Neolitik Dönem (IV.1a-c-8); IV.8-6, IV.5-3, IV.2-1a-c tabakaları şekilde gelişim göstermiş, İzmir'in Prehistorik yerleşim alanında Yassıtepe Höyük ile birlikte Batı Anadolu Neolitik - Tunç Çağının sürecinin başından sonuna kadar bütün evreleri saptanmıştır (Fig.3).

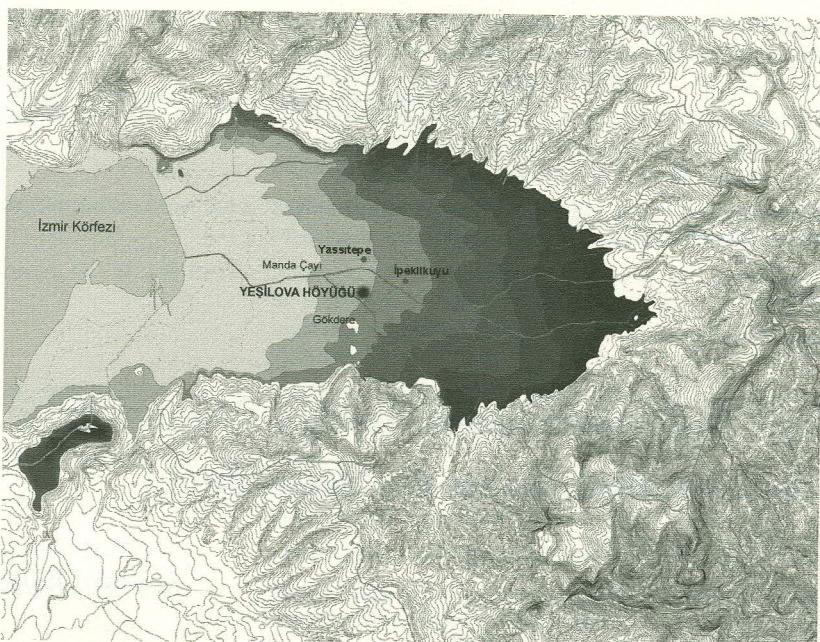

Fig. 1.
Prehistorik yerleşim alanı
İzmir

Fig. 2. Yeşilova Höyügü

Yeşilova Höyük’de IV.8-6 Katlar, Erken Neolitik olarak adlandırabileceğimiz toplumun ilk yerleştiği tabakalarını temsil etmektedir. Höyükteki en eski tabakalarına ilişkin C14 tarihleri sadece IV.7 kattan elde edilmiştir. Neolitik I dönemi içinde C14 sonuçları bu dönemin başlangıcı için MÖ 6500 civarını vermektedir (Derin 2012: 183).

Yeşilova Höyügü’nde IV.5-3. katlar ile temsil edilen Neolitik Dönemin ikinci süreci yaklaşık MÖ 6250-6000 yılları arasında tarihlenmektedir. Bu dönem Weninger ve diğer bilim insanların

YESİLOVA HÖYÜĞÜ	I. Kültür Katı :Roma (MÖ.10-MS.290)	I. Kültür Katı :Roma
	II. Kültür Katı:Tunç Çağ	II. Kültür Katı:Tunç Çağ
	A.Orta Tunç Çağ B.Erken Tunç Çağ Mezarlar	A.Orta Tunç Çağ 1,2
	III.Kültür Katı : Kalkolitik Kalkolitik 1,2 (MÖ.4340-4230)	B.Erken Tunç Çağ 1-8 1-2(MÖ.2880-2830) 3-5(MÖ.3020-2900) 6-8
YASSITEPE	Gap (ara)	III.Kültür Katı :Kalkolitik Kalkolitik 1, Kalkolitik 2 (MÖ.5320-5215, MÖ.5210-4995)
	IV.Kültür Katı :Neolitik 1 a,b,c 2Neolitik III (MÖ.6000-5730) 3 4 5.....Neolitik II (MÖ.6250-6060) 6 7(MÖ.6490-6250) 8.....Neolitik I	IV.Kültür Katı :Neolitik ?

Fig. 3.

Prehistorik Yeşilova ve Yassitepe Höyügü Tabakaları

da önerdiği gibi (Weninger ve diğerleri 2014) aynı zamanda iklimsel değişimin en etkili olduğu ve dünyanın aniden soğuduğu MÖ 6200 yıllarını kapsamaktadır. İklimsel değişimle birlikte Batı Anadolu ile bağlantılı kılanın bir göç dalgasının gerçekleştiğine ve bu dönemde kültürel bir kırılmışın var olduğunu inanılmıştır (Weninger vd 2006: 417-418). Bu dönem ile ilgili olarak, başta Weninger olmak üzere birçok bilim adamı “ani gelen bir kuraklığın ya da yağışın neden olduğu çevre felaketinin” Neolitik toplumların yaşamını etkilediğini önermiştir (Weninger vd 2006: 3). Güneydoğu Avrupa'dan Yakındoğu'ya birçok yerleşim merkezinin MÖ 6300-6050 yıllarda geniş bir coğrafya içinde iklimsel bir değişimin yaşandığı belirlenmiştir. Ancak gerek Yeşilova Höyük'ün IV.4-6. katları ve gerekse Ulucak V, Ege Gubre IV katları böylesine iklim değişim ile ilgili yaşanan kültürel kırılmadan çok gittikçe gelişen Neolitik toplumla karşı karşıya olduğumu göstermektedir. Özellikle MÖ 6000 ve sonrasında ortaya çıkan bulgular Neolitik Dönemin kültürel açıdan zirveye ulaştığını göstermektedir. Bu anlamda, Yeşilova Höyük Geç Neolitik Dönemine ait IV 1a-c, 2 katları, buluntuları ve mimarisini ile dikkati çekmektedir. Bu dönem kimi bilim çevrelerince Çatalhöyük ve Hacılar gibi kazı verilerine ve C14 tarihlerine göre Geç Neolitik-Erken Kalkolitik olarak adlandırılmasına karşın Yeşilova Höyük'de olduğu gibi, Ege Bölgesi'nde kesintisiz devam eden kültür yapısı ve ortak nitelikler bu tanımı kullanmamızı güçlendirmektedir. Bütün bölgede Göller Yöresi ve Güney Doğu Anadolu'ya göre daha homojen bir kültürün varlığı Geç ya da Son Neolitik tanımlarını ön plana çıkarmıştır (Erdoğan ve Çevik 2015: 31-32).

Geç Neolitik olarak adlandırılabilir bu dönemin kültürünü, ulaştığı seviyeyi buluntuları ve mimari kalıntılar üzerinde izlemek mümkündür. Geç Neolitik Dönemde yerleşimin daha çok höyükün güneybatısına doğru yayılım gösterdiği anlaşılmaktadır (IV.1 a-c ve 2). Bu katlara ait mimari kalıntılar çoğulukla 1a-b ve 2 tabakalarından elde edilmiştir (Fig.4).

Neolitik Dönemin son katları olan IV.2 tabakasında bir IV.1c tabakasında iki, IV.1b tabakasında altı, IV.1a tabakasında ise yedi mekan ortaya çıkarılmıştır. Bu tabakalardan IV.1b taş duvarlı yapılarıyla dikkati çekmektedir. Neolitik yerleşimin MÖ 6000-5700 yılları arasındaki son dönemini temsil eden IV.1a-b tabakalarındaki, 5x6, 6x8, 9x10 m boyutlarında yan yana inşa edilmiş dikdörtgen planlı mekânlar, 0.60-0.80 m. kalınlığında taş temellere, çukur tabanlara sahiptir (Fig.4). Ayırık planda inşa edilen mekânların genellikle batı taraflarında taşlarla yapılmış

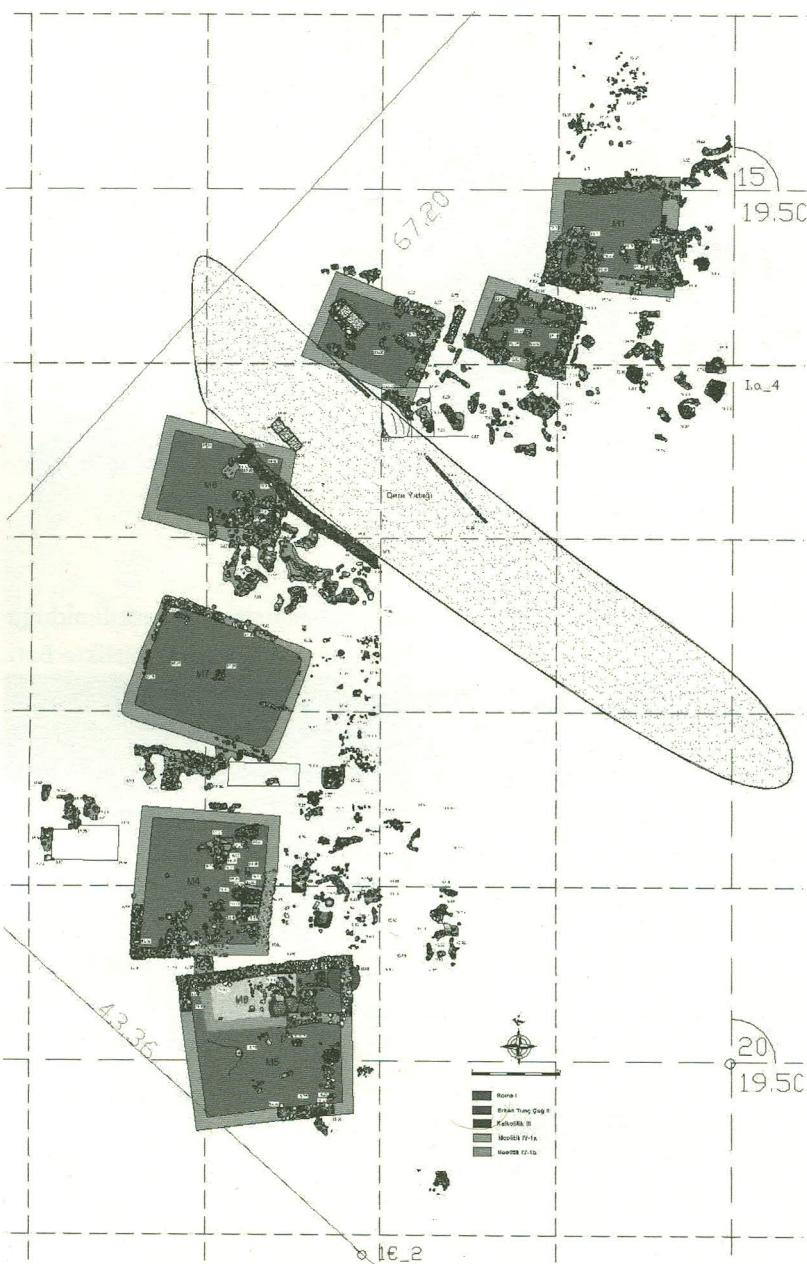

Fig. 4.
Geç Neolitik
IV.1 katı mimarisi

platformlar yer alır ve her birinin içinde tahıl ve toprak öğütmek için kullanılan işlikler bulunur. Bunun dışında yapıların içinde ve dışında serpentin balta, çamaktaşçı kesicilerinde bulunduğu taş işlikleri, dokuma işlikleri günlük yaşama ilişkin bulgular olarak karşımıza çıkar. Fırınların mekân içlerine yapıldığı gibi ortak kullanılan avluda da yer aldığı görülmüştür (Fig.5).

Tek odalı yapıların batıya doğru çekilerek belirli bir sırada inşa edildikleri kapılarının güneye bakacak şekilde uzun duvarların ortalarına yapıldığı saptanmıştır. Yoğun ezgi ve öğütme taşı kalıntılarından, mekân aralarındaki boşlukların da işlik alanı olarak kullanıldıkları anlaşılmıştır.

Mekânların taş temel üst yapısına ilişkin günümüze fazla bir kalıntı ulaşmamıştır. Ele geçen kerpiç blokları kerpiç döküm şeklinde yapılan ince duvarların varlığını işaret etmektedir. Bu durum da 0.60-80 metrelilik taş temeller üzerinde çatısı ağaç direklerle taşınan, yaklaşık 5 cm.

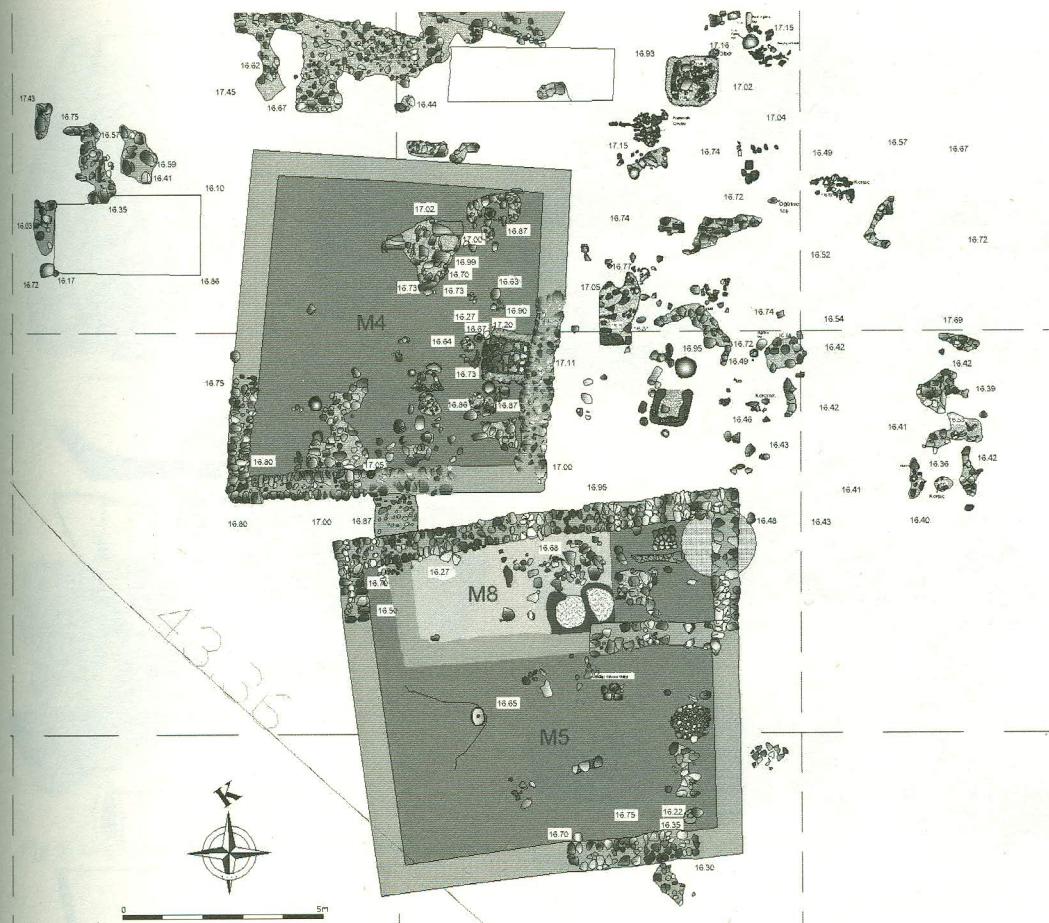

Fig. 5. Geç Neolitik IV.1 katı mekânları

kalınlığında ince perde duvarların olduğunu söylemek mümkündür. IV.1a tabakasına ait yapıların duvarları bu dönemdeki kerpiç bloklarının kullanıldığı geleneksel mimari tarzın dışında bir yöntemle, kalıp içine dökülen mühre ile yapıldığı düşünülmektedir. Pise olarak da adlandırılabilenceğimiz bu yöntemle yapılmış duvarların Ege Gübre (Sağlamtimur 2007: 373), Çukuriçi Höyük'te (Horejs vd 2008: 95), Bademacı'nda ENÇ II yerleşmesinde (Duru ve Umurtak 2010: 17; Duru 2012: 15) ve İlipinar'da en erken evlerde de kullanıldığı belirtilmektedir (Roodenberg 2013: 69-70, Fig.3).

Yeşilova Höyük'ün IV 1-2. katlarında toplum yaşamında ortaya çıkan bazı ihtiyaçların, nüfus artışına bağlı olarak daha büyük aile gruplarının yaşadığı dörtgen planlı büyük konutların ortaya çıkmasına neden olduğu anlaşılmaktadır. Radyal planda "Anadolu Yerleşim Planına" uygun şekilde sıralanan yapılar ortak bir avluya bilmektedir. Bu tür plan daha geç dönemde Kuzeybatı Anadolu'da; Aşağıpinar, İlipinar ve Aktopraklı'ın Kalkolitik tabakalarında (Özdoğan 2013: 186-189, Fig.103, Roodenberg 2013: 70-74, Fig. 4, Karul ve Avcı 2013: 48-50, Fig.12-14, Karul 2013: 43 vd) tekrar ortaya çıkmakta ve bölge içinde gelişen bir mimari gelenek olarak yayılmış göstermektedir. Evlerin genel planı, ağaç kullanılan kırma çatıları, duvar teknikleri ve birbirinden ayrı inşa edilmeleri Kıyı Ege Neolitik kültürüne özgüdür. Bu tür mimari özellikler Ege Gübre III, Çukuriçi IV tabakalarında olduğu gibi (Sağlamtimur 2012: Fig.2-6; Horejs 2012: Fig.8.) Kıyı Ege Bölgesi'nin karakteristik mimari geleneği olduğu anlaşılmaktadır.

Fig. 6. Geç Neolitik IV.1 katı keramikleri

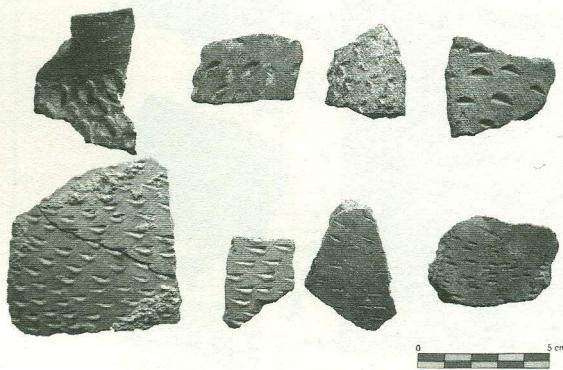

Fig. 8. Geç Neolitik IV.1 katı tırnak baskılı keramikler

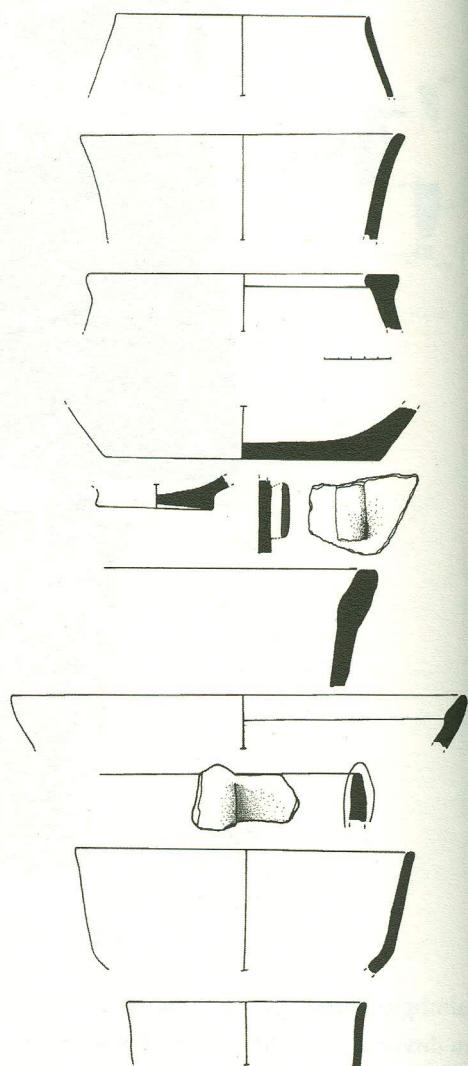

Fig. 7. Geç Neolitik IV.1 katı keramikleri

Yeşilova Höyük’de IV.2. kattan itibaren çanak çömleklerde teknik olarak kademeli bir gelişim izlenmektedir. Kaplarda kırmızı tonların hâkim olmaya başladığı ve astar yoğunlukla hem dış hem de iç yüzeye uygulandığı görülmüştür. Bazı parçalar iyi perdahlanmıştır. Astar rengi kırmızımsı kahve ve üst seviyelere doğru artan oranda kırmızıdır (kırmızımsı kahve (5YR 5/4); kırmızı (2.5YR 5/6). Kırmızımsı sarı hamur ve astarlılar oldukça azdır (Fig.6). Alt katlara göre sayıca artış gösteren bu tür keramiklerin iyi pişirildikleri anlaşılmıştır.

Form olarak dışa dönük ağız kenarlı uzun boyunlu çömleklerde ve dışa açılan sıç gövdeli çanaklarda miktarca artış görülmektedir. Dışa dönük ağız kenarlı, uzun boyunlu çömlekler en yaygın formdur. Bunların büyük kısmında boyunların gövdelerde dik bir şekilde bağlanması kayda değer bir ayrıntıdır. Diğer formları daralan ağızlı çömlekler, düz gövdeli çanaklar ve s-profilli käseler oluşturmaktadır. Ağız kenarı kabartılı parçalar ilk kez bu tabakalarda görülür. Ayrıca içten kalınlaştırılmış ağız kenarlı kaplar da yeni görülen formlar arasında sayılabilir. Pervaz ağız kenarlı kapların sayıca arttığı, bu tür formlar içinde özellikle iri boyutta olanların kullanıldığı görülmüştür (Fig.7). Bu tür kapların daha kaba yapıları olanları Göller bölgesinde “splash”, taşırma kapları olarak adlandırılmıştır (Duru 2008: Res. 115, Res 117, Duru 2007: 348, Duru ve

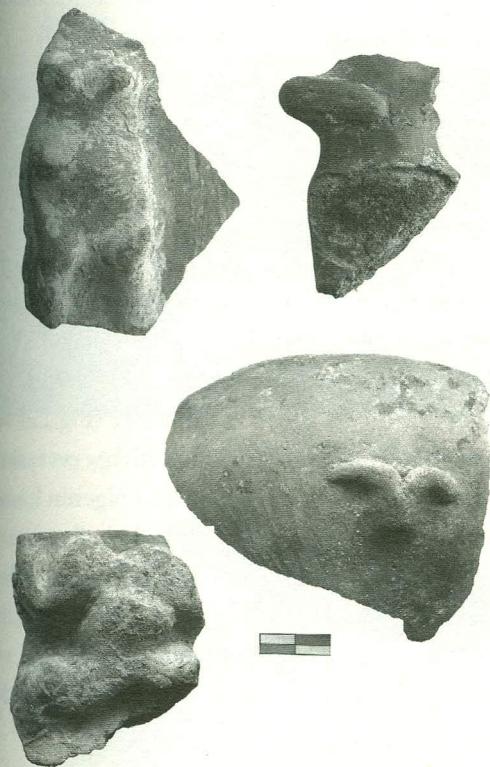

Fig. 9. Geç Neolitik Bezemeli keramik ve figürin

Fig. 10. Geç Neolitik Mühürler-Pindatera

Fig. 11. Geç Neolitik çakmak taşı aletler

Umurtak 2005: Lev.51). Kapların üzerine ince-uzun, kısa-enli ve iri olmak üzere üç farklı tipte dikenle delikli tünel kulp yapılmıştır. Bunların yanı sıra nadiren deliksiz tutamaklara ve dikey yuvarlak kulplara da rastlanılmıştır. Sayıca az olmalarına karşın “impresso” olarak adlandırılan tırnak baskı bezemeler bunların içinde en belirgin bezeme grubunu oluşturur (Fig.8). Kabin üzerinde rezerve bırakılan alanlara yapılan bu tür bezemeler çeşitlilik bakımından dikkat çekerler. Başta Batı Anadolu olmak üzere Güney Doğu Anadolu'dan bütün Akdeniz kıyı şeridi boyunca yayılan bu geleneğin Ege Bölgesi'nde Ege Gübre III, Çukuriçi VIII ve Ulucak IV (Sağlamtimur 2007: 375, Fig.8-9; Çilingiroğlu vd 2004: 40; Derin ve Çilingiroğlu 2004: Çiz.6-7) gibi birçok yerleşmeerde Neolitik Dönemin sonunda, yoğun olarak görüldüğü anlaşılmıştır. Gölßer Yöresi'nde de aynı döneme ait katlarda az sayıda bu tür keramik parçası (Duru 2008: Res.128) bulunmuştur.

Bunların dışında kapların üzerine boğa ve panter şeklinde kabartmaların yapılması (Fig.9) ve bezeme unsurlarının yaygınlaşması, Neolitik Dönem çömlekçiliğinin gelişkin bir sürecini ortaya koymaktadır. Yeşilova IV 1-2 katları gerek çanak çömlek ustalığında ve gerekse el sanatlarında en gelişmiş sürecin yaşandığı bir dönemdir. Özellikle İzmir ve civarında başta Yeşilova, Yassıtepe, Ulucak, Çukuriçi ve Ege Gübre gibi birçok yerleşmeerde ortaya çıkan benzer kültür öğelerinin, kaliteli kırmızı astarlı keramik (Fig.6), mühür-pindatera (Fig.10) (Derin 2014: 305 vd) gibi birtakım yeniliklerin bölgede gelişkin topluluklar vasıtasiyla yaygınlaşlığı anlaşılmaktadır. Yeşilova bulgularına göre MÖ 6000-5800/5700 yılları arasını kapsayan bu dönem aynı zamanda Neolitik sürecin en kalabalık ve en gelişmiş dönemidir. Batı Anadolu'nun “Neolitiğin Rönesans Dönemi” olarak adlandırılabilirceğimiz bu sürecine ait izleri geniş bir alanda bulmak mümkündür. Kültürel

yükselişle birlikte bir ölçüde nüfus artışını da beraberinde getiren bu durum iklim değişiminin etkisiyle olumsuz koşullardan kaçan toplulukların bir hareketi olarak da görülebilir.

Ege Bölgesi’nde yapılan araştırmalar bu dönemde Küçük Yamanlar, Çakallar Tepesi, Araptepe ve Barbaros Tepeüstü gibi (Derin 2006: 6, Caymaz 2006: 2 vd.) yerleşimlerin kurulduğunu ortaya koymaktadır. Yeşilova Höyük Geç Neolitik yerleşimi bu dönemde 500 metre kuzeydoğusundaki Yassitepe Höyübü’nde de devam etmiştir (Fig.1).

Geç Neolitik toplum, bölgede var olan kültürlerin bir devamı olmakla birlikte, toplumun yaşam alanlarına sanat ve kültür açısından teknoloji ve yenilikler getirdikleri anlaşılmaktadır. Yeşilova Höyük Geç Neolitik buluntuları içinde çoğunlukla çakmaktaşından yapılmış yontma taş aletler, okucu, dilgi, kesici, kazıcı, delgi gibi çeşitliliğe sahiptir (Fig.11). Dericilikle doğrudan bağlantılı olduğunu düşündüğümüz bu tür buluntular içinde ele geçen çekirdekler (Fig.12) ve yongalar, çakmak taşı işçiliğinin Yeşilova’da yapıldığını göstermiştir. Bornova ve Aliağa çevresinde yaptığımız araştırmalarda saptadığımız birçok çakmaktaşı yatağı, olasılıkla bu bölgenin ham madde gereksinimini karşılamaktaydı. Yeşilova Höyük’de 1/3 oranında obsidyen de kullanılmıştır. Marina Miliç'in yaptığı analizlere göre obsidyenlerin çoğunlukla Melos kökenli olduğu anlaşılmıştır. Çok az bir kısmının ise Kappadokya’da Nenezi ve Göllü Dağı’ndan geldiği saptanmıştır (Milic 2014: 288-289). Bunların dışında Yeşilova Höyük aynı zamanda serpantin baltaların ve andazit havaneli ve öğütme taşlarının da üretim yerlerinden biriydi. Geç Neolitik tabakalarda üretime dair birçok bulguya rastlanmıştır (Fig.14,15).

Geç Neolitik döneme ait bazlarının sap kesimleri ana tanrıça bacagi şeklinde biçimlendirilmiş pişmiş topraktan yapılmış kaşıklar, kepçeler günlük yaşamın ilginç öğeleri içinde yer alırlar. Diğer alanlara göre çok az sapan tanesi bulunması avcılığın daha düşük seviyede yapıldığını, ele geçen hayvan kemiklerinden küçükbaş hayvan tüketiminin, kum midyelerinden deniz ürünleri toplayıcılığının yaygın olduğunu ortaya koymuştur. Çipura ve midye gibi deniz ürünlerinin tüketimi özellikle Neolitik Dönemin sonuna doğru artış göstermiştir. Kabuk kalıntılarının neredeyse tamamı koylarda olduğu gibi sığ kıyılarda, kumlu ortamlarda yaşayan tek kabuklu (deniz minaresi vb.) ve çift kabuklulara (midye vb.) aittir (Derin 2007: fig.17). Dokuma tezgâh ağırlıklarının ve ağırsakların toplum içinde küçükbaş hayvan tüketimine bağlı olarak dokumacılık yönünde gelişim gösterdiği anlaşılmıştır (Fig.13). Çevreden elde ettiği hematitten elde ettiği kırmızı boy ile keramikleri astarlayan bu topluluklarda, ana tanrıça kültü kadar boğa ile simgelenen erkeğin de (Fig.9) gücle birlikte toplumda eşit konuma geldiğini söylemek mümkündür.

Yeşilova Höyük Geç Neolitik yerleşiminin şiddetli bir yangın ile son bulduğu anlaşılmaktadır. Mekânların tabanları ve duvarları üst saz çatı örtüsü nedeniyle şiddetli olarak yanmış ve mekânların içindeki bazı kaplar yangının etkisiyle eriyerek şekilleri bozulmuştur (Fig.14). Bu felaketlerin ardından bir daha Yeşilova’ya yerleşmemiştir. Yangınla birlikte MÖ 5800-5700 yılları civarında Yeşilova’nın terk edildiği anlaşılmıştır.

Benzer şekilde Ege Bölgesi’nde Ulucak IV (Çilingiroğlu vd 2004:1 vd., Derin vd 2004: 244, çiz.12-13), Ege Gübre IIIa (Sağlamtimur 2012: 198,201), Çukuriçi VIII (Horejs 2012: 118-119, 121), ve Dedeçik-Heybelitepe’de (Clemens ve Meriç 2012: 133-134) sonunda, Neolitik yerleşimlerin terkedildiği ve bir daha yerleşmediği şeklinde kendini göstermektedir. Yukarı Menderes Havzası’nda yapılan yüzey araştırmasında da 18 yerleşimin MÖ 5500 civarında terk edildiği saptanmıştır (Dedeoğlu ve Ozan 2016: 1-30). Aynı şekilde Marmara Bölgesi’nde Barçın Höyük’ün

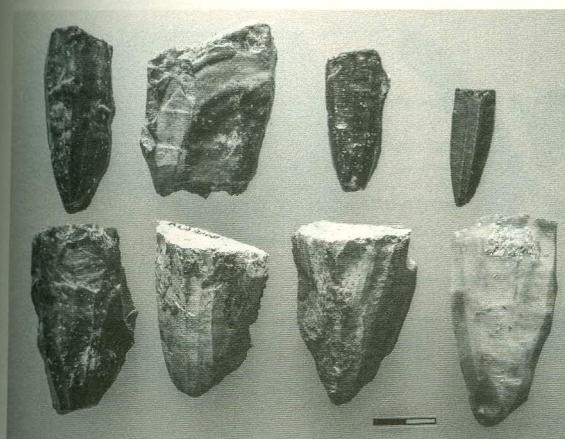

Fig. 12. Geç Neolitik Çekirdekler

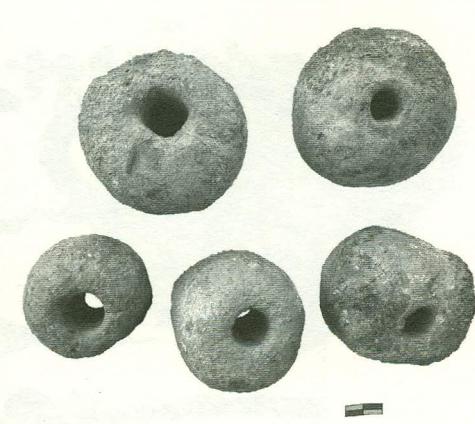

Fig. 13. Geç Neolitik kolye uçları

Fig. 14. Geç Neolitik balta ve kesiciler

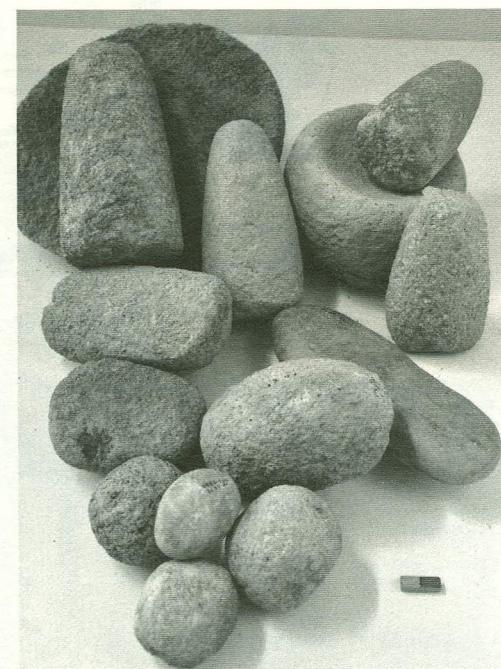

Fig. 15.
Geç Neolitik Öğütme Taşları ve
havan elleri

Fig. 16.
Geç Neolitik IV.1 katı
kerpiç yıkıntıları

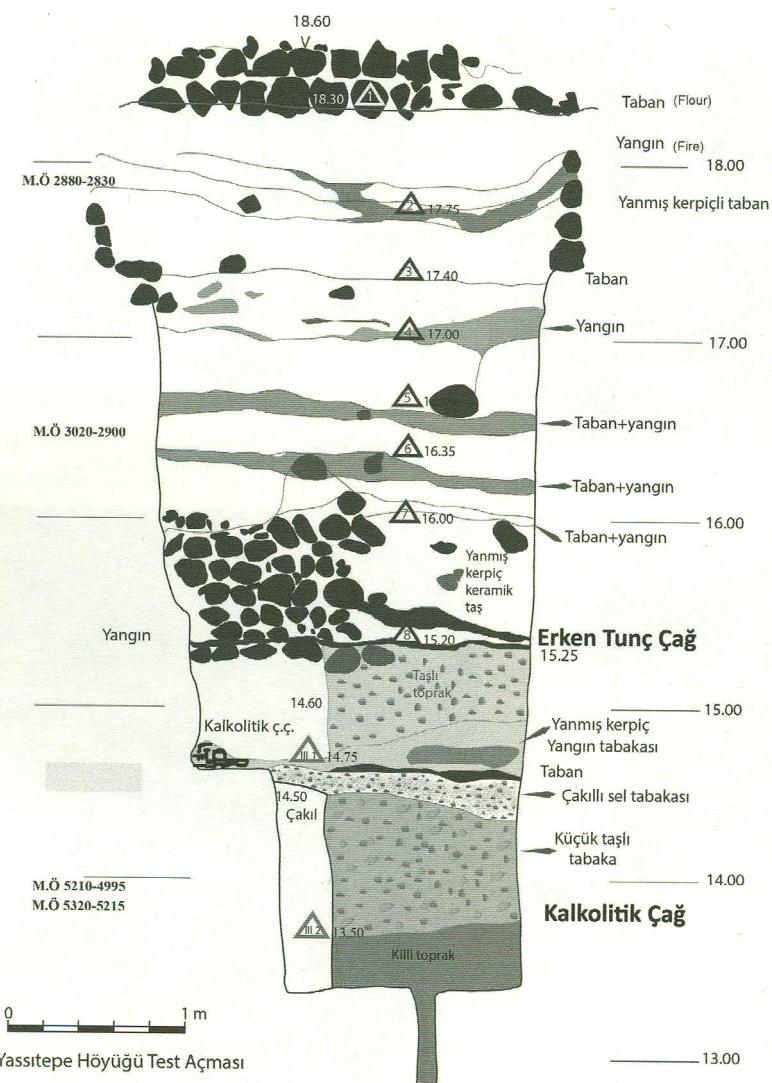

Fig. 17.
Yassitepe Sondajı
Kalkolitik Katları

Vla evresinin de terkedilmesi (Gerritsen vd 2013: 59) Batı Anadolu'nun önemli bir kısmını etkileyen bir olayın olduğunu ortaya koymaktadır. C14 sonuçlarına göre MÖ 5900-5700 yıllarını kapsayan ani gelen ve birçok kişinin ölümüne neden olan bir olaydan çok yavaş gelişen göçlere bağlı olarak görülen, MÖ 6. binin ilk yarısındaki iklim değişimine bağlı olarak gelişen felaketle ilişkili olmalıdır (Derin 2011:100).

Yeşilova görüldüğü gibi Ege Bölgesi'ndeki kültürel değişimin MÖ 5650-5500 yıllarından sonra yaşanmıştır. Bu dönemde yerleşim sistemlerinden, mimariye, çanak-çömlekten diğer buluntulara kadar köklü bir değişiklik gerçekleşmiştir. Neolitik Döneme özgü maddi kültür öğelerinin tümüyle ortadan kalkmıştır. Ege Neolitik kültürü-toplumu tümüyle çökmüş ve olasılıkla halk bölgeyi terk etmiştir. Bir daha Ege Bölgesi'nde bu kültüre ilişkin hiçbir ize rastlanmamıştır. Geç Neolitik toplumunun sonu ve devamında bölgede ortaya çıkan bulgular, bu sürecin dönüşümden çok bir çöküşü işaret etmektedir. Zira kültürel ve coğrafi şartların değişimiyle birlikte gerçekleştigi düşündüğümüz bu durum eskisinden tümüyle farklı yeni kültürün bölgedeki varlığına kadar devam etmiştir. Geleneksel kronolojiye göre bir sonraki süreci oluşturan Kalkolitik Dönem arkeolojik bulgularınlığında tümüyle bir değişimi işaret etmektedir.

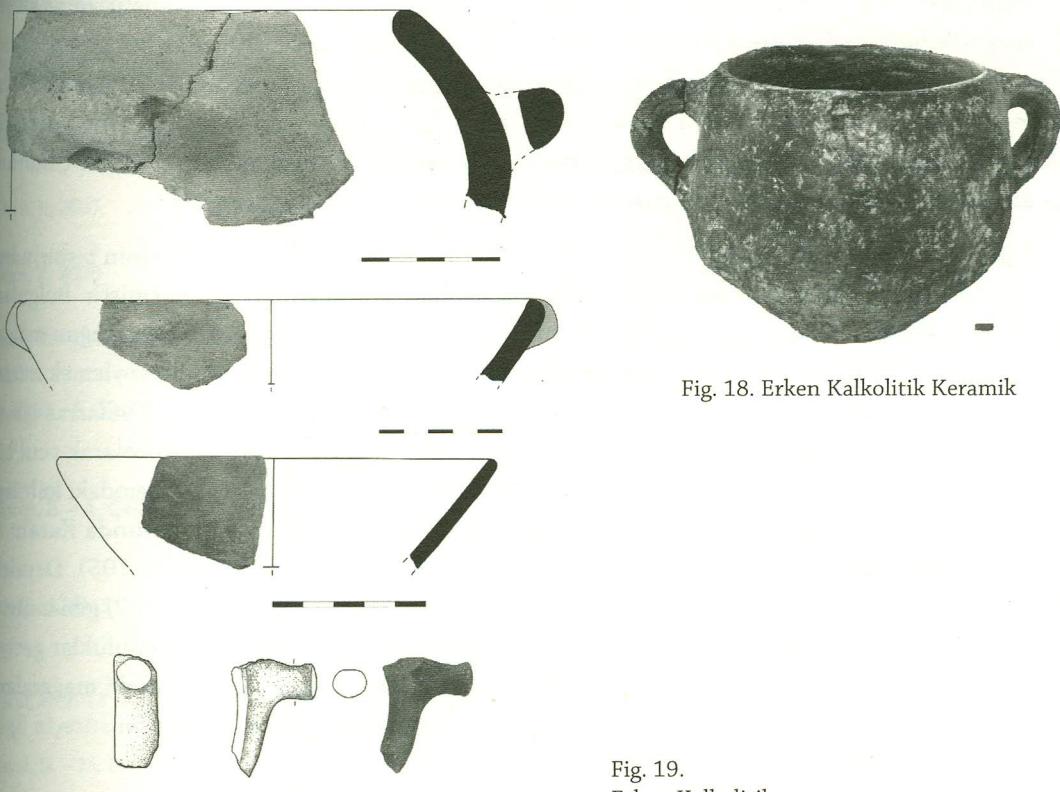
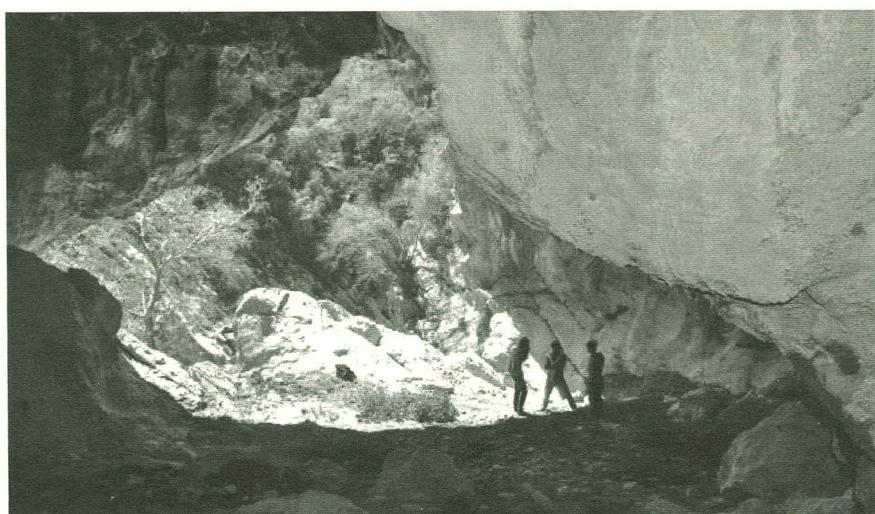

Fig. 18. Erken Kalkolitik Keramik

Fig. 19.
Erken Kalkolitik
KeramikleriFig. 20.
Yoğurtçukale
Mağarası-1

Neolitik Dönemin sonunda 300-400 yıllık bir aranın ardından yeni gelen topluluklar Ege Bölgesi'nde farklı bir kültürel süreci, Kalkolitik Dönemi başlatmıştır. Yaşam tarzının, mimarinin, çanak çömlek geleneğinin tümüyle değiştiği bu dönemde birlikte, yeni bir kültürün Ege Bölgesi'ne gelip yerleştiği anlaşılmaktadır. Neolitik Döneme göre daha ilkel bir yaşama sahip olduğu anlaşılan Kalkolitik süreci daha çok çanak çömlekleri ile tanıyalıyoruz. Yeşilova Höyük kazalarında Erken Kalkolitik Döneme ait kalıntılar Yeşilova Höyük'nün kuzeydoğusundaki kazı alanını oluşturan Yassıtepe'de tespit edilmiştir. Yassıtepe Erken Kalkolitik katları iki ayrı alanda açılan test açmalarında yüzey toprağının beş metre altında ortaya çıkartılmıştır (Fig.2,17).

Oldukça dar bir alanda araştırılan bu tabakada mimari kalıntıya rastlanmamıştır. Buna karşılık keramik buluntular, dönemin karakteristiğini saptamaya yetecek kadar bol ve çeşitlidir. Keramik, Kalkolitik Dönem geleneği doğrultusunda çoğunlukla orta nitelikli olup, yüzeyler kahverengi ve gri tonlarda perdahlı ya da sadedir (Fig.18). Çanakkalarda ağız kenarının altına yerleştirilmiş yumru şekilli tutamaklar karakteristiktir. Bunların bir kısmında üstte hafif bir çukurluk yer almaktadır. Bazı çanakların iç yüzüne perdah bezeme yapılmıştır (Fig.19).

Bütün bu bulgular Yeşilova Höyük Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik süreçlerinin birbirinden ayrı gelişim gösterdiğini ve kültürel açıdan hiçbir ilişkilerinin olmadığını göstermiştir. Bulgular, Ege Bölgesi kültürel süreci için diğer bölgelerden farklı olarak, bir değişimin yaşandığını ortaya koymaktadır. Buna neden olarak sosyal ya da doğal faktörlerin etkili olduğunu söylemek mümkündür. Her ne kadar iklim değişikliğine ilişkin öneriler bir önceki süreci, 6200 yıllarına işaret etse de 5700 yıllarda da belki de sadece kıyı Ege Bölgesi'ni etkileyen faktör olarak yeni bir iklim değişimi üzerinde durulması gereklidir. Geç Neolitik ve Erken Kalkolitik arasındaki kültürel kesiklik, yerleşimsiz ara dönem olarak görülmelidir. Neolitik Dönemin sonunda Karain II (Seeher 1988: 221), İnkaya (Atalay 1988: 298, Res. 9:5; Caymaz 2002: 104-105), Demirli (Bostancı 2002: 103,107) ve Yoğurtçukale (Fig.20) (Derin-Caymaz 2013: 128, Res.2) gibi mağara sıçınlarının sayılarındaki artış da bu durumla ilişkili olmalıdır. Yeni gelen topluluklar geriye dönüş olarak yorumlayabileceğimiz, yaşam koşullarına daha uygun yükseklerdeki mağaralara yerleşmeye çalışmış olmalıdır. Bölgede yapılacak mağara araştırmalarının bu süreçle ilgili önemli bulgular vereceğini düşünmektedir.

KAYNAKLAR

Clemens, L. – R. Meriç 2012

“Dedeçik-Heybelitepe, Excavations at a Neolithic Settlement in the Torbalı Plain”, *The Neolithic in Turkey, New Excavations & New Research* (Edited By. M. Özdoğan – N. Bağışlı – P. Kuniholm) İstanbul, 133-138.

Çilingiroğlu, A. – Z. Derin – E. Abay – H. Sağlamtimur – I. Kayan 2004

Ulucak Höyük: Excavations Conducted Between 1995-2002, Ancient Near Eastern Studies Supplement, 15.

Dedeoğlu, F. – A. Ozan 2016

“What Happened in Inland Southwestern Anatolia Before 5500 BC? A Review of the Archaeological Evidence from the Selçen-Örenarası Settlement”, *OLBA* XXIV, 1-30.

Derin, Z. 2006

“İzmir’den İki Yeni Prehistorik Yerleşim, Yassıtepe Höyübü- Çakallar Tepesi Höyübü”, *Arkeoloji Dergisi* VII - 2006/1 ,1-14.

Derin, Z. 2006

“Yeşilova Höyübü”, M. Özdoğan – N. Bağışlı (eds) *Türkiye’de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular*, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 377-384.

Derin, Z. 2011

“Yeşilova Höyük”, *Beginnings - New Research in the Appearance of the Neolithic between Northwestern Anatolia and the Carpathian Basin, Papers of the International Workshop 8th-9th April 2009, Istanbul*, Editor Raiko Krauss, Foschungscluster 1, Leidorf, 95-106 .

Derin, Z. 2012

“Yeşilova Höyük”, M. Özdoğan – N. Bağışlı – P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey-Western Turkey, New Excavations and New Research*, İstanbul, 177-195.

- Derin, Z. 2014 "İzmir-Yeşilova Höyüğü Neolitik Mühürleri", A. Özfirat (ed) *Veli Sevin'e Armağan*, Ege Yayınları, İstanbul 2014, 305-312.
- Derin, Z. - A. Çilingiroğlu 2004 "Ulucak Höyük Kazısı-2001", *XXIV. Kazı Sonuçları Toplantısı*. I, Ankara, 185-194.
- Derin, Z. - A. Çilingiroğlu - M. Taşlıalan, 2004 "Ulucak Höyük Kazısı - 2002", *XXV. Kazı Sonuçları Toplantısı*. I, Ankara, 239-250.
- Duru, R. 2007 "Göller Bölgesi Neolitiği", M. Özdoğan – N. Başgelen (eds), Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul ,331-360.
- Duru, R. 2008 MÖ. 8000'den MÖ. 2000'e Burdur-Antalya Bölgesi'nin Altıbin Yılı, Suna-İnan Kıraç Akdeniz Medeniyetleri Araştırma Enstitüsü, Antalya.
- Duru, R. - G. Umurtak 2005 Höyücek, 1989-1992 Yılları Arasında Yapılan Kazıların Sonuçları, Ankara.
- Gerritsen, F. – R. Özbal – L. Thissen 2013 "Barçın Höyük ve Marmara Bölgesi'nde Tarımın Başlangıcı", *Arkeoloji ve Sanat*, 143: Mayıs-Augustos 2013, 51-66.
- Horejs, B. – A. Galik – U. Thanheiser 2008 Erster Grabungsbericht zu den Kampagnen 2006 und 2007 am Çukuriçi Höyük bei Ephesos, Jahreshefte des Österreichischen Archäologischen Institutes in Wien, Band 77, 91-106.
- Horejs, B. 2012 "Çukuriçi Höyük. A Neolithic and Bronze Age Settlement in the Region of Ephesus", M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey*, Vol. 4, İstanbul: Archaeology and Art Publications, 117-131.
- Karul, N. 2013 "İlk Kalkolitik Çağ'da Konut ve Yerleşme: Aktopraklı Höyük", *Arkeoloji ve Sanat*, 143: Mayıs-Augustos 2013, 41-50.
- Karul, N. – M. B. Avci 2013 "Aktopraklı", M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey*, Vol. 4, İstanbul: Archaeology and Art Publications, 45-68.
- Özdoğan, M. 2013 "Neolithic Sites in the Marmara Region Fikirtepe, Pendik, Yarımburgaz, Toptepesi, Hoca Çeşme, and Aşağı Pınar", M. Özdoğan " N. Başgelen " P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey*, Vol. 4, İstanbul: Archaeology and Art Publications, 167-269.
- Roodenberg, J. S. A. 2013 "İlipinar and Menteşe Early Farming Communities in teh Eastern Marmara", M. Özdoğan – N. Başgelen – P. Kuniholm (eds.), *The Neolithic in Turkey*, Vol. 4, İstanbul: Archaeology and Art Publications 69-91.
- Sağlamtimur, H. 2007 "Ege Gübre Neolitik Yerleşimi", M. Özdogan " N. Başgelen (Ed), *Anadolu'da Uygarlığın Gelişimi ve Avrupa'ya Yayılmı*, Türkiye'de Neolitik Dönem, Yeni Kazılar, Yeni Bulgular, Arkeoloji ve Sanat Yayınları, İstanbul, 373-376.
- Sağlamtimur, H. 2012 "The Neolithic Settlement of Ege Gübre", *The Neolithic in Turkey. New Excavations and New Research. Western Anatolia* içinde M. Özdogan – N. Başgelen – P. Kuniholm (eds.), İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, s. 197-225.
- Weninger, B. – E. Alram-Stern – E. Bauer – L. Clare – U. Danzeglocke – O. Jöris – C. Kubatzki – G. Rollefson, H. Todorova – T. van Andel 2006 "Climate Forcing Due to the 8200 cal yr BP Event Observed at Early Neolithic Sites in the Eastern Mediterranean", *Quaternary Research* 66, 401–420.
- Weninger, B. – L. Clare, F. Gerritsen – B. Horejs – R. Krauß – J. Linstädter – R. Özbal – E. J. Rohling, 2014 "Neolithisation of the Aegean and Southeast Europe during the 6600-6000 calBC period of Rapid Climate Change", *Documenta Praehistorica* XLI, 1-31.